

Öregrund

Din egen stadsvandring

Det bästa sättet att lära känna Öregrund är att promenera omkring på gatorna, titta på den gamla vackra bebyggelsen och samtidigt lära sig lite om denna stad vid havet.

Sedan snart tjugo år ordnas guidade stadsvandringar på tisdag- och onsdagskvällar sommartid och är man då i staden bör man inte missa tillfället.

*Guiden har mycket intressant att berätta om Öregrund.
I annat fall får man försöka lära känna staden på egen hand.
Här är ett förslag till en promenad runt i Öregrund.*

Öregrund
- en dramatisk historia

Vi startar på Hamntorget

Vi börjar där alla möts, på hamntorget (1) vid kiosken och de rödmålade sjöbodarna. För inte så länge sen var detta vägs ände. Det var en stillsam plats där man drog upp båtarna på vintern och bilar var en sällsynthet. Sedan kom Gräsöfärjan till och idag är detta en genomfartsled som till och med kan ge trafikproblem under högsäsongen. Man har ansträngt sig att bevara miljön i Öregrund. Handelsboden är ett exempel på den saken. Istället för den vanliga köpladan har butiken fått en fasad, som gör att den smälter väl in i omgivningen.

Samma sak gäller tvåvåningshuset med butik och kontor i bottenvåningen. Det byggdes för några tiotal år sedan, men ser ut som om den legat där i alla tider.

Strandgatan heter den affärsgata, som börjar vid Hamnkontoret. Den fortsätter förbi Hamntorget. En bit uppför backen ligger Öregrunds andra snabbköp. Fortsätter man sedan till gatans ände - det blir en lång promenad - så kommer man till nya skolan, sporthallen och bakom ligger en motions slinga.

Kyrkans hus

Vi promenerar dock uppför backen till höger om Handelsboden - Öregrund är en kuperad stad, då den byggs på klipporna runt hamnen, men backarna är dessbättre alltid måttliga. Över det stora gula trähuset vid backkrönet brukar det vaja en gul flagga med ett rött kors. För den, som letar förgäves efter flaggan i en flaggkarta, kan berättas att detta är kyrkans egen flagga. Detta är nämligen Kyrkans hus (2) med pastorsexpeditionen.

Byggnaden är ett av de största borgarhusen i Öregrund från 1800-talets mitt. Det köptes 1886 av Claes Palme, som blev rådman och hade handelsbod. I den övre våningen finns en väl bevarad svit med en salong från den tid, då huset var ett välbeställt borgarhem. På andra sidan gatan ligger en stor grå tvåvåningsbyggnad.

Det är Öregrunds rådhus (3), som är intressant bl a därför att det faktiskt byggts upp två gånger. Det timrades först upp vid Hille masugn utanför Gävle, där det fanns god tillgång på timmer och timmermän, monterades sedan ned och byggdes upp igen i Öregrund på tre dagar. Rådhuset - som ersatte det som brann ned vid den stora stadsbranden 1829 - stod klart 1832. I övre våningen

ligger rådhusalen, där det sommartid brukar anordnas konstutställningar, fanns också förr i världens stadens skola med bostad för lärare och skolprefekt. Numera finns här Öregrunds bibliotek.

I en tillbyggnad, som byggdes i slutet på 1800-talet, ligger Öregrunds f d polisstation med tillhörande finka, nu vävstuga. Idag räknar myndigheterna med att inga brott kan begås i en så liten trevlig och fridsam stad som Öregrund. Polishögkvarteret finns i Tierp många mil från Öregrund och skulle det mot förmodan inträffa något oangenämt, skyndar polismakten därifrån i sporrsträck.

Rådhusgatan har faktiskt ett världsrekord, noterat i Guinness rekordbok. Här dukade man nämligen upp världens längsta strömmingsbord, minst 70 m, under Fiskarfesten, ett evenemang som dock inte anordnas längre, men rekordet står fast.

Kyrkan

Kyrkan (4) har ett dominerande läge i staden. Det finns inga handlingar om när den kom till, men byggnadsstilen antyder att den uppfördes vid stadens grundande på 1490-talet. Om det var öregrundsborna själva, som byggde kyrkan, vilken är helgad åt Sankta Gertrud, så var det något av

ett storverk. De hade ju flyttat från Östhammar därför att de haft svåra år och att då orka med att både bygga upp en ny stad och uppföra en stor kyrka, det måste ha varit en verklig kraftprestation. Det finns dock uppgifter om att det också funnits ett kloster i Öregrund, men det rör sig om ganska tveksamma uppgifter. Kyrkan förstördes vid den stora branden 1652 och skadades svårt vid rysshärjningarna 1719. Äldsta föremålet i kyrkan är ett altarskåp från medeltiden, som skänkts av Sankta Klara kyrka i Stockholm. Altaruppsatsen är från 1763 och i långhusets västra del svävar två votivskepp från 1700-talet. Stadens fattigbössa finns i vapenhuset. Det var kyrkan som fick förbarma sig över de fattiga förr i världen - och öregrundsborna upplevde många svåra år - och den som var en god kristen lade lite av sitt överflöd i fattigbössan. Mitt emot på Kyrkogatan ligger ett konditori. Det har anor ända sedan kurortstiden och där finns också en gårdsservering.

Marint förflutet

Om vi fortsätter en liten bit kommer vi till Öregrunds Hembygdsgård (5). Här antyds stadens marina förflutna genom en ledfyr i trädgården, ett stort ankare och

en mast från Carl, stadens sista seglande brigg. Bland sevärdheterna utomhus finns stadens gamla järnväg och en notbåt, en sådan som fiskarna använde vid slutet av 1800-talet. Anläggningen består av byggnader från flera gårdar. Huvudbyggnaden är en sjökaptensgård från 1758 och om man tittar in under visningstid kan man få se hur

Hembygdsgården

en sjökaptensfamilj bodde på 1800-talet. På övre våningen finns en stor samling vardagsföremål från svunna tider. Det är omkring 2000 föremål, som till stor del hämtats från de gamla sjömanshemmen i staden. Här finns också sådant som sjömännen tagit hem som minne från sina långfärder - bastkjolar från Söderhavet, koraller och svärdfiskkäftar från Samoaöarna.

Sevärt sjöfartsmuseum

I den gamla ladugårdslängan finns ett sjöfartsmuseum, som är mycket sevärt. Här kan man se hur fyrmästarens hytt såg ut på något av de gamla fyrskeppen, titta på blänkande nakterhus, skeppsrattar, studera gamla fartygs snidade namnbrädor och se på modeller och tavlor av stadens

Klockstapeln

gamla seglande skepp. Intill hembygdsgården reser sig Öregrundsklockstapel (6) som ett mäktigt blickfång. Där uppfördes sedan den gamla klockstapelns ruiner blev lågornas rov vid rysshärjningen 1719. Den är spånklädd och rödmålad. Förr i världen var den rödtjärad och takkupolen fick djupaste svarta genom att man blandade ut tjäran med kolstybb från Djurstens fyr, som i gamla dagar hade en flammande kolhård som fyrlyjus. Klockstapeln har två klockor, en från 1650 och en från 1752. Klockstapeln utgjorde också ett inseglingsmärke för fartyg, som kom seglande norrifrån. Under

tidigt 1800-tal var också klockstapeln lotsutkik och under många år förvarades stadens brandredskap i klockstapeln. Idag är klockringningen fjärrstyrd, men så sent som på 1930-talet ringde man för hand i klockorna vid eldsvådor.

Vi går tillbaka längs Kyrkogatan och går uppför backen vid kyrkan. Bakom den lilla planteringen ser vi ett vitt, reverterat hus. Det är det Öbergska huset (7), som kom

till på 1700-talet. Det sägs att befälhavaren för den ryska galärflottan, generalmajor Peter de Lacy, övernattade här vid rysshärjningen. Huset var det första i Öregrund som reverterades. I mitten av 1800-talet var praktiskt taget alla byggnader i Öregrund

rödmålade timmerhus, ofta då med svartjärade vindbrädor. I mitten på 1800-talet blev det vanligt att panela husen och de målades då ofta med oljefärg i vita, grå, gula eller gröna kulörer. Vi fortsätter uppför Västergatan.

är Föreningsgården Amor ger ett ganska ålderdomligt intryck. Boden inne på gården har svalgång och den långa

fåhuslängan visar de gamla kraftiga timmerstockarna och är knuttimrad. Passa på och ta en grundlig titt. Gården råkade ut för en brand för ett tjugotal år sedan och kommunen, som ägde huset, beslutade sig för att sälja Amor och huset mot gatan är uppbyggt på nytt.

Kvarteren kring rådhuset och kyrkan brukar kallas köpstaden och här bodde förr i världen de mest välbärgade borgarna, rådmännen, köpmännen och sjökaptenerna. Tar man sedan av mot Sjötullsgatan kan man se två typiska borgargårdar (10), Tillmanska gården och Beskowska gården. Det är lätt att upptäcka dem, för hembygdsföreningen har märkt de mest sevärda byggnaderna med mässingsskyltar med historisk information. Båda är skeppargårdar. I den Beskowska gården fanns

i mitten på 1800-talet en skeppsvaruhandel och i den Tillmanska gården - som härstammar från 1700-talet - hölls enligt informationsskylten i modernare tider något så fint som litterär salong. Gården ägdes då av Gustav Ankarcrona och hans syster brukade i annexet kajutan - tidigare ladugård - ordna

träffar med författare. Här sågs Albert Engström, Lubbe Nordström, Marika Stiernstedt och Evert Taube som gäster. I sammanhanget kan nämnas att Marika Stiernstedt bodde 1920-1953 som sommargäst i Öregrund, de senare åren i eget hus vid Hamngatan. Lubbe Norström bodde också många år i staden som sommargäst

och i hörnet av Strandgatan och Sjötullsgatan står en minnessten över Bottenhavets diktare.

Kurortscentrum

Vi går tillbaka till Västergatan och viker av till vänster in på Sjötullsgatan. Nu lämnar vi skepparnas och sjömannens Öregrund och kommer till den gamla kurortens centrum, där en gång damer i fotsida långa klänningar, fantastiska hattar och parasoll njöt av havet friska vindar. Här ligger några märkliga sommarvillor från 1900-talets första år. Det är inga småstugor. Den första av dem heter Poppelgården (11), en enda stor glasveranda med två gäststugor i fornnordisk stil. Mitt emot ligger Bergenstiernska sommarvillan (12), ett hus som ser ut som om det rycks upp från sin naturliga miljö på Stockholms Skansen och kastats ut på Öregrunds klippor. I slutet på 1800-talet och i början av 1900-talet

Bergenstiernska
sommarvillan

svärmade man för vikingar och götism och denna villa är ett gott exempel på nationalromantisk arkitektur. Det är brunmålat och det hörde också till den byggstilen. Nästa sommarvilla, den Göranssonska villan (13), är byggd av Sandvikensdisponenten Göransson 1898 och användes av honom som sommarbostad. Byggnaden är rikt dekorerad i sekelskiftesstil. På nedre botten ligger ett kök i mitten, omgivet av stora glasverandor åt alla håll och sovrummen ligger på övre våningen.

Den gamla inredningens brunbetsade träpanel har bibehållits. Den Göranssonska villan kan ge upphov till reflektioner inte bara över extravagansen när det gäller de första sommargästarnas smak för sommarstugor, utan också över hur dagens sommarboende pietetsfullt söker bevara de gamla husen. Den Göranssonska villan var i miserabelt skick på 1970-talet, då exteriören täcktes av trista träfibersplattor. På 1980-talet restaurerades huset till sitt ursprungliga skick och därmed fick staden något av en sevärdhet. Från den Göranssonska villan har man en magnifik utsikt över Grepen.

Vacker Natur

När vi går ned till stranden för att lyssna till vågskvalpet ser vi klipporna och furorna *borta* vid Tallparken (14). Den som

så vill kan utsträcka promenaden till denna utomordentliga naturpark, där man kan

Göranssonska villan med utsikt över Grepen

vandra i storslagen skärgårdsnatur bara några få hundra meter från stadens centrum.

Tallparken kom till år 1900 - årtalet för invigningen står att läsa på en då uppförd runsten, man svärmade som sagt för vikingatiden den gången. Där uppfördes en musikpaviljong och ordnades många festligheter under den gamla badortstiden. Idag besöker man Tallparken för att lyssna till vågskvalp och furornas sus, för att bada och

sola vid badstranden eller på de solvarma klippställarna, eller för att njuta av den magnifika utsikten över Grepens vida vatten. Här finns också kiosk och toaletter. För den som glömt badträkten kan det vara bra att veta att det också längst bort vid den klippiga stranden finns ett naturistbad.

Societetshuset

Vi fortsätter dock vår stadsvandring, passerar det gamla societetshuset (15) med snickarglädje och en härlig veranda, där badgästerna brukade sitta och vänta på att solen skulle gå ner i havet. Bara för ett tjugotal år sedan var denna byggnad i bedrövligt skick, ett laduliknande industribyggnad. Entusiaster beslöt sig dock för att återskapa det gamla societetshuset. Det gjordes en insamling och resultatet blev att societetshuset återskapades i sin forna glans. Vi är nu i badhusparken. Här finns parksoffor där man kan sitta och titta ut över Grepen. Den som vill kan gå ned på de yttersta berghällarna mot havet och titta på besökande storheters namnteckningar. Här skrev Oscar II sitt namn då han besökte Öregrund 1892. Vi fortsätter nu längs stranden, platsen där tidigare Restaurang Hasselbacken låg. Mitt emot ligger

Strandhotellet, som också har restaurangservering. Det finns fortfarande gott om restauranger i staden, ingen turist behöver svälta ihjäl i Öregrund. Hasselbacken hann fira hundraårsjubileum innan det revs. Från början var det ett konditori intill Badhusparken, där folk drack kaffe eller smuttade på punsch medan en liten

mässingsorkester underhöll. 2006 revs Hasselbacken av en privat entreprenör som istället uppförde ett lägenhetskomples.

Vi fortsätter sedan efter stranden, passerar Hamnkontoret (16) och står snart igen på Hamntorget där vi i sjöboden Kostern finner Öregrunds Turistbyrå.

Österut

När vi hämtat krafterna - kanske läskat oss med en glass, för här säljs det glass på minst fem ställen - fortsätter vi vår stadsvandring, nu i en östlig slinga. Under badortstiden hände det att man spelade tennis på Långgatan. När man ville spela en match, vände man sig till badkamrern, som såg till att gatan avspärrades för ändamålet. Ett stycke uppför Långgatan får vi syn på ett hus, som inte för inte fått namnet Långkatekesen (17). Det är en lång envåningslänga, en gård som med ladugård fähus och bodar en gång sträckte sig över en stor del av kvarteret. Denna gård var i mitten av 1800-talet stadskällare och bar på 1860-talet namnet Hotell Skandinavien. Här var det liv och kiv under den s k norska vintern 1863. Den hade 150 skepp med

1500 man ombord kommit från Norrland med trälaster, men råkat ut för envist ogynnsamma vindar i oktober. De låg i Kullbådaviken mitt emot Öregrund hela vintern, och de 1500 sjömännen - de flesta norrmän, drev omkring på Öregrunds gator och torg. De fick stå i kö för att komma in i Långkatekesen. Vi fortsätter upp till backkrönet. Då har vi till vänster Pelikanbacken (Pelekans backe) där vi mellan de pittoreska husraderna ser fyrskeppsmonumentet skymta vid hamninloppet. Vi fortsätter Långgatan fram till Fjällgatan, där vi tar av till vänster. På bergknallen här stod före fartygsradions och gnistelegrafens tid Öregrunds lotsutkik (18), ett högt torn i fackverkskonstruktion, där lotsarna spejade ut över Grepen för att se om något ankommande fartyg flaggade eller blossade för lots. Önskade ett fartyg lots, var det för den vakthavande lotsen att springa ned till hamnen, hissa segel på lotsbåten - lotsbåtarna hade en bred röd bård i seglet - och segla ut. Nedanför oss ligger Skaten, som var lotsarnas och sjömännens stadsdel. Här är de flesta av de gamla stugorna små och många av dem är troligen från slutet av 1700-talet, för Skaten undkom den stora stadsbranden 1829. Vi fortsätter Fjällgatan fram och alldeles intill Rörhamngatan ligger t v en rödmålad stuga (19). Den stod på 1800-talet vid den gamla tullstationen på Kullbåda men har flyttats hit. En fördel med de gamla timmerhusen var att de lätt kunde monteras ned, flyttas och byggas upp igen på någon annan plats. Det känns lugnt att komma till Skaten efter all liv och rörelse kring hamnen. Överallt finns det små välansade trädgårdar. Även om Skaten var den enklare stadsdelen fanns det även här en del skeppgårdar.

Gammalt postkontor

Vi viker av Neptungatan ned mot hamnen. Där ligger Lotten Lindgrens gård (20). Den byggdes vid slutet av 1700-talet och ägdes i början av 1800-talet av 'coopvarde captainen' Johan Pouseth. Tills helt nyligen var de båda skorstenarna färgade, den ena grön och den andra tegelröd. Det skulle vara ordning med

styrbord och babord även på land. Lotten Lindgrens gård var postkontor mellan 1837 och 1856. Det var liksom lite mera stil på postverket på den tiden. När postiljonen kom från Uppsala med posten, så bar han sabel och annonserade högljutt sin ankomst med posthornet. När vi kommer ned mot stranden har vi Skatgränd till höger och ser färjeläget där färjan (21) går till Gräsö.

Västra Bankens fryskepp

Vi fortsätter dock rakt ut på udden och tar oss en närmare titt på fryskeppsmonumentet (22). På ett skrovliknande betongfundament står det gamla fryskeppet Västra Bankens överbyggnad och torn. Som monument är det unikt. Här finns också sköna, solvarma berghällar som inbjuder till en trivsamt picknick eller en stunds solbad. På udden stod förr i världen en väderkvarn - det fanns faktiskt sex sådana i staden. Varje måndag i juli månad kan man uppleva Öregrundsmåndag - ett slags Allsång på Skansen. Från bergknallen vid Fryskeppsmonumentet, som kom till på Hembygdsgårdens initiativ, har vi också en fin utsikt över hamnen och Grepens vida vatten. Därmed avslutar vi vår rundvandring i Öregrund.

av Stig Sandelin, framliden Öregrundsguide

Öregrund - en dramatisk historia

Öregrund är förvisso en idyll, men så har inte alltid varit fallet. Den mer än femhundraåriga staden har en märklig och dramatisk historia, en berättelse om krig, brand och pest, men också om företagsamhet och envis vilja att överleva trots alla prövningar.

Det var 1491 som Öregrund kom till. Innan dess fanns där bara klippor och hav. Anledningen till att staden grundlades var att östhammarsborna med förskräckelse såg hur deras hamn grundades upp mer och mer. Skutorna kunde inte längre ta sig in genom det trånga hamninloppet.

Man fann till sist ett nytt och bättre läge för staden, just där skärgården tog slut och Grepens öppna vatten tog vid. Det var alldeles intill norrleden, farleden till Norrland, En vårdag det året sadlade fyra östhammarsbor sina hästar och gav sig av till Uppsala, där rikets råd samlats till möte. De fick träffa rådet med ärkebiskopen Jakob Ulfsson och riksföreståndaren Sten Sture i spetsen. Östhammarsborna fick vad de ville. Rådet godkände flyttningen och tillät också sjöfart på utlandet. Borgarna bemyndigades köpa Medelörs gård, vars ägor "till evig tid skulle bli den nya köpstaden Öregrunds utrymme". Privilegiebrevet utfärdades den 18 mars 1491 och sedan hände allt mycket snabbt. Stugorna flyttades från Östhammar och timrades upp igen runt hamnviken, som då var större än i dag. Snart började också den nya kyrkans murar resa sig över de låga stugorna. Man kan ju fråga sig hur borgarna - som sagt till rikets råd att de var utfattiga - så snart kunde bygga en stor kyrka. Sjöfarten kom också igång. Köpmannahandlingar från Reval - Tallin i dag - berättar om en ganska livlig sjöfart mellan Öregrund och den gamla hansastaden. Sjöfarten var så omfattande att Öregrund rent av blev en konkurrent till Stockholm. Huvudstadens köpman klagade högljutt på konkurrensen från Öregrund och det dröjde inte länge förrän myndigheterna slog näven i bordet. Öregrundsborna förbjuds att segla till främmande land. Man fick dock segla till Åbo, och från Åbo var det inte långt till Reval. Öregrundsbornas skepp råkade gång på gång hamna i Reval istället för Åbo. Handeln fortsatte och stockholmarna blev allt mer upprörda. Den nordiska unionen knakade i fogarna och det var ständiga fejder mellan danskar och svenskar. 1509 brandhärjades Öregrund av en dansk flotta. Det skulle dock bli långt värre. Kristian Tyrann blev kung också i Sverige och han ville koncentrera Nordens handel till några få stora städer. Städer som Öregrund skulle helt enkelt inte få finnas i hans rike. Julen 1521 fick öregrundsborna en kuslig julklapp, ett kungligt brev i vilket det meddelades att alla öregrundsbör omedelbart skulle flytta till Stockholm och att staden sedan skulle jämnas med marken. Öregrundsborna lyckades få uppskov till våren, men då fick kung Kristians knektar annat att tänka på än att bränna ned Öregrund. Gustav Vasa hade höjt upprorsfanan och därmed inleddes Öregrunds mest dramatiska sommar, Staden blev Gustavs Vasas hamn, hit kom Gustav Vasas djärva kapare, skepp med krut och vapen till de svenska styrkorna och mäktiga tyska

rådsherrar med uppdrag att förhandla med svenskarna. Det var kaparebesöken som blev Öregrunds öde. En djärv tysk kapare i Gustavs tjänst, Staffan Sasse, hade kapat en kravell med en mycket dyrbar last, som hade beställts och betalats av den danske amiralen Sören Norby. Den danske amiralen blev topp tunnor rasande och sände ut sina skepp för att utkräva hamn. På sin jakt kom de danska skeppen till Öregrund. Danskarna brände ned staden, fann Sasses skepp i en vik i närhet och tog den efter en våldsam batalj.

Förbjöd bosättning

Nu hade Öregrund bränts två gånger av danskarna, och man förvånar sig inte över att öregrundsborna ville komma till en lugnare plats. De bestämde sig för att flytta tillbaka till Östhammar. De flesta gjorde det, men en del stannade kvar. Vad gjorde då Gustav Vasa när han blev kung? Tackade han öregrundsborna för deras insats under frihetskriget? Icke. Precis som kung Kristian beslöt han att satsa på Stockholm och förbjöd all bosättning i Öregrund. Det hjälpte inte. Envisa fiskare klamrade sig fast på klipporna och kungen insåg att det krävdes drastiska åtgärder. Det visade sig att en gammal fogde, Olof Johansson, ville bosätta sig i Öregrund. Fogdens far hade en gång ägt marken där Öregrund anlagts och fogden ville nu köpa tillbaka den. Kungen var skyldig fogden pengar och Gustav, som ju hade födgeni både när det gällde att förkovra riket som sina egna affärer, fann att detta var en utomordentlig chans att både få bort öregrundsborna och att slippa punga ut med lödiga silvermark. Dessvärre hade också fogden födgeni. Han sålde tomter till öregrundsborna och kungen fick finna sig i att 22 fiskarfamiljer fick laglig rätt att besitta sina tomter och bo kvar i Öregrund. Under tiden växte det upp en ny stad i Östhammar, men utrymmet för den var minimalt och borgarna råkade därför i ständiga gräl med bönderna, som hade ägor runt staden. Det blev bråk om fiske, gräl om kreaturs rätt att beta och trakasserier på båda håll. 1554 kom Gustav Vasa till Östhammar och på dagordningen stod då tvisten mellan borgare och bönder. Kungen lyssnade till böndernas högljudda klagan och bestämde på stående fot att östhammarsborna skulle flytta tillbaka till Öregrund. Öregrund fick sina nya privilegier med rätt till utrikes seglation, och stadens stora sjöfartsepok inleddes. Öregrunds skepp seglade till Hansans Östersjöstäder, till Amsterdam och England med smör, tran, trävirke och järn och kom tillbaka med dyrbara tyger, salt, humle och kryddor. Sjöfarten kunde ha gjort Öregrund rikt och välmående men det var orostider. Ivan den förskräcklige föll in i Estland, som ställde sig under svenska kronans beskydd. Det blev krig mot Danmark, mot Hansastäderna och Polen. Gång på gång rekvirerade kronan Öregrunds skepp för att föra knektar över Östersjön, gång på gång utskrevs sjömännen för att göra tjänst i flottan. Allt detta var illa nog, men krigen kostade också stora pengar och borgarna dignade därför också under skattebördorna. En liten ljusglimt fanns det dock i allt eländet. Staden upphöjdes till grevskap. Det var Per Brahe, som fick titeln greve av Öregrund då han skulle resa till England för att

framföra kung Eriks frieri till drottning Elisabeth. Upphöjelsen blev dock kortvarig. Redan året därpå bytte Brahe ut Öregrund mot Visingsö. Staden drabbades också av svåra olyckor. Ett år tog pesten många liv, ett annat ödelades staden av en våldeld.

Objudna gäster

Nu räckte det inte med pest och eld, utan staden fick också objudna gäster. Man hade inga kaserner på den tiden utan krigsfolket fick inkvarteras i städerna. Först kom Upplands ryttare till staden och knektar inkvarterades i stugorna för långa tider. Sedan kom Smålands ryttare och en hel hop tyska landsknektar, som kom att stanna länge. Till sist avlöstes tyskarna av La Barres franska ryttare. Man kan ju spekulera i vad dessa invasioner medförde i en stad där den manliga befolkningen under en stor del av året befann sig till sjöss. Förmodligen finns det en eller annan droppe tyskt och franskt blod i öregrundsbarnas ådror sedan den tiden. Till råga på allt började stockholmarna muttra igen. Det blev restriktioner för sjöfarten. Staden fick inte längre ta emot utländska fartyg och 1636 förbjöds Öregrund att bedriva sjöfart på utrikes hamnar. Lyckligtvis fanns det en räddningsplanka. De uppländska brukerna hade kommit igång på allvar och Öregrund fick nu rätten att transportera brukens järn till Stockholm. Detta var den tidens bästa järn och i England blev det efter ursprungshamnen känt som Öregrund iron. Det stora köpmannaäventyret var slut, men det hände ändå en hel del. Drottning Kristina lät grunda en pedagogi - ett slags läroverk - i staden och lät också uppgöra en ny stadsplan efter stadsbranden, som ödelade staden 1652. Så småningom blev förhållandet till brukerna kärvare och på 1700-talet förlorade staden brukens järntransporter. 1710 drabbades Öregrund av en verklig katastrof. Det var pesten, som denna gång tog 138 liv. Sedan dröjde det inte länge förrän den ryska galärflottan 1719 styrde in i hamnen och ödelade staden. Det tog lång tid innan staden repade sig efter dessa katastrofer. Så småningom kom dock sjöfarten igång igen. Staden återfick till sist rätten till utrikes seglation, men då hade tiderna förändrats och det lagrades inte längre dyrbara laster i Öregrunds hamnmagasin.

Havet gav bärning

Det var dock fortfarande havet som gav öregrundsbarna deras bärning. Det fanns en del fiskare i staden och strömmingen var efterfrågad. Sjömännen var dock långt flera än fiskarna. Sjömän från Öregrund tog tjänst på främmande skepp och seglade på alla de sju haven. Andra bemannade fyrarna eller blev lotsar.

Badhusbolag

På 1800-talet kom det en ny postmästare till Öregrund. Han hette August Ekström och hade djärva idéer. Postmästaren och några andra bildade ett badhusbolag och Öregrund blev kurort. Öregrund fick stadshotell, varmbadhus och societetshus. Badgästerna strömmade till. Eleganta damer med parasoll och herrar i plommonstop

flanerade på gatorna, tog bad med gyttja eller tallbarr, gjorde utflykter i ångslupar eller med lövade skrinkdor. Sommargästerna satte fart på affärerna, men dessvärre förälskade de sig allt för hett i den lilla roslagsstaden. Det gick väl an så länge de nöjde sig med att bygga sina egna sommarvillor med snickarglädje och glasverandor, men det blev mera bekymmersamt då de köpte upp hus efter hus i staden. Så småningom stod halva Öregrund öde och tillbommat på vintern och stadens myndigheter såg med förfäran hus skattemedlen tunnades ut. Än värre blev det då badortsepoken tonade bort efter andra världskriget. Sommargästerna fortsatte att komma, men nu fick de lösa sina bostadsproblem utan hjälp av badkamrern. De köpte hus istället och det blev allt mera öde i Öregrund på vintrarna. Till sist blev det nödvändigt att slå ihop Öregrund med Östhammar. Ingen utsocknes kan ens för ett ögonblick föreställa sig vad detta innebar för folket i Öregrund. Under nästan femhundra år hade de båda städerna konkurrerat med varandra och för öregrundsborna var Östhammar pest och för Östhammarsborna Öregrund kolera. Nu ingår Öregrund i storkommunen Östhammar. När den bildades antogs som kommunens vapen Öregrunds seglande skepp och Gimos järnsymbol. Östhammars strömming fick inte vara med i vapnet, men å andra sidan fick kommunen Östhammars namn. Det må ha den betydelse det har, men Öregrund är fortfarande stad, för Sten Sture och ärkebiskop Jakob Ulfsson har en gång för alla bestämt att Öregrund skall vara stad till evig tid.

av Stig Sandelin, framliden journalist,
Öregrundsforskare och guide.

För mer historia se:

“Öregrund förr och nu” av Stig Sandelin:

<http://home.swipnet.se/~w-86149/index.html>

Vill du veta mer om Öregrund och dess historia
kontakta gärna turistbyrån i Öregrund.

Hamntorget 5, Öregrund
+46 767 650 660
info@visitroslagen.se

visitroslagen

www.roslagen.se